

– імплементація проблеми захисту навколишнього середовища в усі предмети для усвідомлення учнями наслідків своїх дій;

– ефективність вирішення поточних проблем в галузі освіти чимало залежить від налагодженої співпраці між установами на різних рівнях – місцевому, національному, міжнародному. Налагоджені партнерські стосунки допоможуть закладам освіти: обмінюватися досвідом, ресурсами; приймати обдумані спільні рішення, які змінюватимуть якість навчання; вводитимуть в дію інноваційні ідеї; а також сприятимуть розвитку співпраці між державними і приватними установами;

– вивчення основ прав людини, що допоможе сформувати в учнів розуміння себе частиною людства, яка несе відповідальність за розвиток справедливого, демократичного суспільства [3].

Таким чином, бачимо, що необхідність покращення освіти полягає у подоланні бідності та підвищенні рівня життя у суспільстві. На основі напрацювань вчених ЮНЕСКО наведено можливі шляхи удосконалення навчання за допомогою імплементації цілей для сталого розвитку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці рекомендацій для запровадження їх в систему освіти України (на основі досліджень, проведених науковцями ЮНЕСКО).

Список використаних джерел:

1. Tang, Q. (2017). Education for Sustainable Development Goals: learning objectives. Paris: UNESCO.
2. UNESCO Roadmap for Implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. (2014). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1647unescoroadmap.pdf>.
3. UNESCO. *Sharing the Future We Want: UN Decade of Education for Sustainable Development (2005–2014)*, final report. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002301/230171e.pdf>.
4. Van, der Berg S. (2008) Poverty and education. Paris: UNESCO-IIEP.

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДО КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Редько Валерій Григорович

д-р. пед. наук, доц., старш. наук. співроб.
завідувач відділу навчання іноземних мов
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Анотація. У публікації визначено й охарактеризовано 15 принципів добору мовного, мовленнєвого, інформаційного та ілюстративного матеріалу, спрямованих на забезпечення організації процесу навчання іноземного спілкування у формі діалогу культур. Окрім того, ці принципи допоможуть авторам навчальної літератури методично доцільно здійснювати добір навчального матеріалу до компетентісно орієнтованого змісту шкільних підручників іноземних мов для ЗЗСО.

Ефективність процесу навчання іноземних мов значною мірою залежить від якісного складу мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу, який використовується у змісті підручників. У теорії навчання мов найуживанішими є такі принципи добору лексичного матеріалу: *принцип співвіднесеності слів*, який визначається цінністю лексичної одиниці та її здатністю узгоджуватися з іншими словами; *словотворчої цінності* (здатність слова утворювати похідні одиниці); *багатозначності слова*; *частотності використання слова*; *стилістичної необмеженості слова* тощо. Ураховуючи сучасні тенденції розвитку шкільної іншомовної освіти, а також методи, способи, форми, види навчальної діяльності, котрі сприяють їх упровадженню у шкільну практику, уявляється доцільним дещо переглянути й уточнити цей перелік і визначити принципи добору мовного, мовленнєвого, інформаційного та ілюстративного матеріалу, який сприяв би виконанню оновлених програмних цілей і забезпечував можливість організації процесу навчання іншомовного спілкування у формі діалогу культур. Насамперед це зумовлено розумінням іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування, зокрема як механізму порозуміння представників різних націй і народностей з різною культурою, традиціями, менталітетом у сучасному глобалізованому світовому просторі. Відповідно до цих позицій пріоритетними уявляються такі принципи:

1. *Принцип прагматичності та соціальної ефективності* забезпечує актуальність дібраних навчальних матеріалів, їх відповідність основним проблемам сучасного історичного, економічного і соціального (наукового, культурного) розвитку світової спільноти. Він ураховує потреби до знань і сфер їх використання для задоволення визначених навчальною програмою комунікативних намірів учнів у межах певних тем і ситуацій спілкування. Сприяє соціальній та комунікативній адаптації випускника школи до особливостей розвитку сучасного суспільства. Гарантує набуття досвіду соціальної (зокрема, із представниками різних соціальних сфер суспільства) та комунікативної поведінки в різних умовах мовленнєвої взаємодії з використанням відповідних мовних і мовленнєвих засобів. Дає можливість дібрати навчальний матеріал, який забезпечує виконання практичної, освітньої, розвивальної та виховної цілей навчання. Регламентує оптимальний обсяг доступного для певної вікової категорії учнів мовного та мовленнєвого матеріалу, що забезпечує спілкування в усній і письмовій формах у межах тем, визначених чинною навчальною програмою для кожного класу, задовольняючи в такий спосіб комунікативні потреби учнів. Сприяє формуванню в них здатності оволодівати ефективними способами здобування, аналізу і доцільного використання іншомовної тематичної інформації, раціонально диференціювати та інтегрувати її відповідно до умов і завдань навчання. Зорієнтовує авторів у раціональній організації навчального матеріалу в підручнику, забезпечує збалансованість його змісту в кожній структурній одиниці (підрозділі – уроці-параграфі, тематичному розділі) для взаємопов'язаного оволодіння школярами різними видами мовленнєвої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням, письмом). Передбачає використання ефективних засобів навчання мови і мовлення (вправ і завдань, ілюстрацій, інструкцій, схем, таблиць) відповідно до

практичних цілей спілкування, забезпечує раціональний їх розподіл у підручнику. Формує в учнів умотивовану готовність до подальшого оволодіння мовою. Сприяє розвитку механізмів самостійної пізнавальної діяльності, уміння набувати іншомовного досвіду відповідно до власних життєвих потреб.

2. *Принцип комунікативної цінності навчального матеріалу* передбачає комунікативно доцільний в якісному та кількісному відношеннях добір мовних, мовленнєвих, ілюстративних засобів, які дають можливість на достатньому рівні (відповідно до вимог навчальної програми) організувати спілкування в межах пропонованих сфер, тем і ситуацій. Зорієнтовує на доцільний добір засобів засвоєння мовного і мовленнєвого матеріалу, які ефективно готують учнів до спілкування та сприяють оволодінню ним на рівні, визначеному навчальною програмою для кожного класу. Забезпечує дидактичну і методичну необхідність доцільного застосування у змісті підручників позатекстових матеріалів (ілюстрацій, схем, таблиць, інструкцій тощо), які дають змогу ефективно організувати навчання спілкування. Передбачає використання актуального тематичного інформаційного матеріалу, що відповідає комунікативним потребам учнів і за змістом узгоджується з їхніми віковими особливостями та інтересами.

3. *Принцип тематичної організації навчання іншомовного спілкування* окреслює дидактично доцільно дібраний і методично раціонально організований мовний, мовленнєвий та ілюстративний матеріал, який забезпечує навчання спілкування в усній та письмовій формах у межах визначених програмою тем. Дібрані мовні, мовленнєві та ілюстративні засоби повною мірою мають задовольняти потреби спілкування, пропоновані навчальною програмою для кожного класу, демонструвати можливість їх використання у реальних умовах спілкування відповідно до певних тем. В умовах сучасного закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) об'єктивно неможливо презентувати у змісті підручників абсолютно вичерпну інформацію щодо кожної теми, а тому професіоналізм автора зумовлюється його здібністю дібрати найтипівіші навчальні матеріали, які в мовному та інформаційному відношеннях здатні забезпечувати виконання вимог програми.

4. *Принцип науковості* зумовлює необхідність добору до змісту шкільних

підручників інформаційного, вербального та ілюстративного матеріалу, який узгоджується із сучасним рівнем розвитку різноманітних галузей знань, у межах яких передбачається здійснювати навчання спілкування, а також засобів його засвоєння, котрі відповідають віковим можливостям учнів та узгоджуються з методами/підходами, що використовуються в навчанні.

5. *Принцип урахування навчального досвіду та міжпредметних зв'язків* передбачає добір інформаційного матеріалу, що є новим і не дублюється з тим, яким учні оволоділи у змісті інших шкільних предметів. Утім цим принципом не заперечується використання тематичної інформації, яку недостатньо або в інших аспектах висвітлено у змісті інших навчальних курсів, але забезпечує комунікативні наміри школярів із певної теми під час навчання іншомовного спілкування.

6. *Принцип автентичності* зумовлює добір мовного і мовленнєвого матеріалу, котрий відповідає нормам, прийнятим у країні, мова якої вивчається. Відповідно, підручники мають містити автентичні зразки написання листів, заяв, оголошень, різноманітних (передбачених програмою) бланків (телеграм, Curriculum Vitae тощо), зміст яких узгоджується з прийнятим форматом. Окрім того, доцільно, щоб у підручниках були представлені автентичні фотоматеріали, необхідність яких зумовлена змістом текстів або комунікативних завдань, котрі сприяють розвитку пізнавальних інтересів учнів і формують уявлення про іншу культуру та чужий спосіб життя.

7. *Принцип достатності та доступності* вимагає добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу в обсязі, достатньому для реалізації комунікативних намірів учнів із визначених сфер і тем спілкування, оптимального вибору засобів його засвоєння відповідно до вікових особливостей школярів та їхнього навчального досвіду. Зміст навчальних матеріалів і прогнозований темп їх засвоєння, а також обсяг структурних компонентів підручників мають узгоджуватись із віковими можливостями учнів, їхнім навчальним досвідом і враховувати складність мовного й мовленнєвого матеріалу.

8. *Принцип концентричного вивчення тем для спілкування* має забезпечувати послідовне засвоєння інформаційного і мовного матеріалу з кожної теми впродовж усього курсу навчання іноземної мови у ЗЗСО. Це вимагає чіткого визначення обсягів такого матеріалу і його методично раціональної організації в підручниках відповідно до вікових особливостей учнів, їхнього навчального досвіду та інтересів. Такий підхід сприяє оволодінню кожною темою в її розвитку. Програмою передбачається, що протягом навчання в школі учні поступово збагачують свій іншомовний комунікативний досвід із кожної теми. Зазвичай у змісті програми формулювання теми не повторюється впродовж усього курсу навчання. Утім її інформаційний зміст і засоби мовлення збагачуються за рахунок нових фактів і нових мовних одиниць, але в межах іншої теми, опосередковано пов'язаної з раніше вивченими. А це означає, що, наприклад, учень 7-го або 11-го класу відповідно до свого комунікативного досвіду зможе ширше і глибше спілкуватись іноземною мовою з тих тем, які згідно з навчальною програмою він вивчав на попередніх етапах.

9. *Принцип мінімізації змісту навчання* передбачає наявність у підручниках оптимального якісного і кількісного складу навчального матеріалу, який узгоджується з цілями, визначеними програмою, доступний для всіх учнів і дає можливість задовольняти їхні комунікативні наміри в межах кожної теми. Відповідно до цього принципу немає потреби презентувати у змісті шкільних підручників вичерпну лінгвістичну інформацію про мовні одиниці, що використовуються у спілкуванні, зокрема, про всі дієслівні часові форми (їх методично доцільно диференціювати для продуктивного і рецептивного засвоєння), про всі функції дієслів, які вивчаються, про всі особливості утворення і функції умовних складнопідрядних речень різних типів тощо. Шкільні підручники мають містити чітко й доцільно дібраний мовний матеріал, обсяг і якісний склад якого повною мірою узгоджується з чинними умовами навчання (особливо з

кількістю тижневих годин, відведених на вивчення іноземної мови) і дає можливість формувати в учнів той рівень комунікативної компетентності, що визначений навчальною програмою.

10. *Принцип частотності* передбачає добір мовних і мовленнєвих одиниць, яким характерна висока частотність використання в сучасному іспано/англо/німецько/франкомовному соціумі незалежно від умов і цілей навчання та сфер спілкування. Недоцільно добирати до списку окремі мовні та мовленнєві одиниці (за певним винятком), які певною мірою мають тенденцію на поступове їх вилучення із широкого вжитку (архаїзми), а також ті слова, котрі поки що не стали загальноживаними різними верствами населення (неологізми, розмовна лексика сучасної молоді тощо).

11. *Принцип типовості та варіативності мовного і мовленнєвого матеріалу* деякою мірою співвідноситься з принципами автентичності, частотності та стилістичної необмеженості (добір слів і словосполучень, які не пов'язані з вузькою сферою використання, а є типовими для широкого кола сфер і тем спілкування). Принцип передбачає добір такого матеріалу, який вважається типовим для вживання в різних ситуаціях спілкування. Насамперед – це зразки привітання, прощання, подяки, вибачення, перезапиту, висловлення радості, задоволення, смутку, незадоволення, захоплення, жалю тощо. Особливі мовленнєві одиниці, характерні для використання під час спілкування невеликою групою людей, а також такі, що ще не стали усталеними зразками мовлення, недоцільно презентувати та активізувати у змісті шкільних підручників. Навчальні ілюстративні та інформаційні матеріали повинні різнобічно відбивати особливості життєдіяльності народу, мова якого вивчається. Бажано уникати введення до змісту підручників нетипових, не актуальних, застарілих і неживаних засобів спілкування.

12. *Принцип диференційованого навчання* передбачає здійснення добору мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу до змісту підручників відповідно до: а) цілей навчання: іноземна мова для ЗЗСО, іноземна мова для спеціалізованих шкіл; б) рівня володіння навчальним мовним і мовленнєвим матеріалом: рецептивний рівень, продуктивний рівень; в) виду мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма).

Принагідно доречно зазначити, що, на наше переконання, існує нагальна потреба в чіткому визначенні для кожної іноземної мови базового списку типового мовного (лексичного і граматичного) та мовленнєвого (мовленнєві зразки/моделі, усталені словосполучення) матеріалу відповідно до сфер і тематики спілкування, окреслених програмою для кожного класу, і до умов навчання. Також варто у програмі в межах навчання кожної іноземної мови чітко окреслити список соціокультурних об'єктів, довкола яких може організовуватися спілкування школярів. Окрім того, уявляється за доцільне визначити також список уніфікованих обов'язкових найбільш значущих соціокультурних об'єктів України (краєзнавчий компонент), які доцільно ввести до змісту підручників для всіх іноземних мов, щоб здійснювати процес навчання іншомовного спілкування у формі діалогу культур. Таку процедуру здійснен в зарубіжних країнах, чого, на жаль, не зроблено в Україні. Як наслідок від таких новацій, автори доволіно, на свій розсуд не визначали б

якісний і кількісний склад мовного, мовленнєвого та інформаційно-тематичного матеріалу, що призводить до неузгодженості змісту підручників для одного класу, підготовлених різними авторськими колективами. Це зумовлює проблеми, що виникають для учнів і вчителів, коли впродовж навчання у школі вони змушені користуватися навчальною літературою різних авторів. Водночас зазначимо, що окреслений програмою список такого навчального матеріалу ніяким чином не обмежує можливість автора самостійно добирати навчальний матеріал для додаткових видів діяльності (текстів для домашнього читання, творчих робіт), які можуть бути рекомендовані учням з вищими індивідуальними можливостями, бажаннями та інтересами.

13. *Принцип міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності* спрямовує освітню діяльність на організацію навчання іноземної мови у формі діалогу культур.

14. *Принцип культуровідповідності та культурної цінності навчального матеріалу* забезпечує формування в учнів лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної компетентностей. Це дає їм можливість користуватися автентичними мовними одиницями і мовленнєвими зразками, типовими для спілкування в сучасній іншомовній соціокультурній сфері. Відповідно до цього принципу після здійсненого добору лексики автору необхідно вміти методично доцільно організувати її пред'явлення у змісті підручників. Учні повинні знати, у яких типових соціальних сферах використовуються певні лексичні одиниці, та вміти це робити в реальних умовах спілкування. Для цього доцільно презентувати відповідні пам'ятки/інструкції, спрямовані на формування у школярів уявлень про мовленнєві функції таких лексичних одиниць. Цей принцип передбачає також добір інформаційного та ілюстративного матеріалу, який має історичну, соціальну та культурну цінність для громадян країни, мова якої вивчається.

15. *Принцип виховної, освітньої та розвивальної цінності навчального матеріалу* передбачає добір об'єктів вивчення, котрі сприяють вихованню, освіті та розвитку школярів, забезпечують комплексну реалізацію цілей навчання іноземної мови, декларованих програмою, і різнобічно впливають на особистість учня.

Зазначені принципи, на наш погляд, дадуть змогу авторам навчальної літератури методично доцільно здійснювати добір навчального матеріалу до компетентнісно орієнтованого змісту шкільних підручників іноземних мов, що сприятиме організації навчання відповідно до сучасних наукових парадигм.

Список використаних джерел:

1. *Концепція компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи.* (2018). В. Г. Редько (наук. ред.). Київ: Пед. думка.
2. *Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти* (с. 127–143). М. М. Сідун, Т. К. Полонська (відп. за вип). Мукачево: МДУ.
3. Редько, В. Г. (2017). *Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика.* Київ: Пед. думка.